

Eğitimde Çocuk Katılımı

Prof. Dr. Serkan ÇELİK

Yavuz KAMACI

Behlül Bilal SEZER

Fadime AKGÜL ÇOBANOĞLU

Prof. Dr. Serkan ÇELİK - Arş. Gör. Yavuz KAMACI - Arş. Gör. Behlül Bilal SEZER
Arş. Gör. Fadime AKGÜL ÇOBANOĞLU

EĞİTİMDE ÇOCUK KATILIMI

ISBN 978-625-6810-01-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ağustos 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

YAZARLAR HAKKINDA

Prof. Dr. Serkan ÇELİK

Prof. Dr. Serkan Çelik, 1999 yılında Uludağ Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Programı'ndan mezun olmuştur. Yüksek lisans eğitimini Bilkent Üniversitesinde, doktora eğitimini ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi'nde tamamlamıştır. Dr. Çelik ayrıca 2015 yılında University of Texas at Austin'de doktora sonrası araştırma çalışmaları yürütmüştür. Ankara Üniversitesi (2004-2009) ve Boston Üniversitesi'nde (2007-2008) öğretim görevlisi olarak çalıştı. Ardından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü'nde Doçent olarak göreve başlamıştır. Dr. Çelik, Profesörlük unvanını 2020 yılında aynı bölümden almıştır. Araştırma alanları ağırlıklı olarak kapsayıcı eğitim, öğretim teknolojileri ve dil eğitimi üzerinedir. Yazarın bu araştırma alanlarında ulusal ve uluslararası düzeyde yayınları bulunmaktadır.

e-posta: serkancelik@hacettepe.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-4935-1499

Arş. Gör. Yavuz KAMACI

Yavuz Kamacı, İstanbul Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği programından 2018 yılında mezun olmuş ve yüksek lisans derecesini de 2021 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği programından almıştır. Meslek hayatına 2019 Haziran'dan itibaren TED Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği programında araştırma görevlisi olarak devam eden Kamacı, doktora çalışmalarına ise 2021 yılından bu yana Hacettepe Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği programında devam etmektedir. Yazar; ilkokulda matematik öğretimi, etkinlik temelli öğrenme, birleştirilmiş sınıflarda öğretim ve köy enstitüleri konularında akademik çalışmalar yürütmekte olup yazarın alanıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde yayınları bulunmaktadır.

e-posta: yavuz.kamaci@tedu.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-6572-8156

Arş. Gör. Behlül Bilal SEZER

1989 yılında Düzce’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Düzce’de tamamladı. Düzce Anadolu öğretmen lisesinden mezun oldu. 2018 yılında Düzce Üniversitesinde Sınıf öğretmenliği lisans eğitimini tamamladı. Aynı yıl Düzce Üniversitesi Sınıf Eğitimi’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Bu eğitimi devam ederken Düzce Üniversitesinin açmış olduğu sınavı kazanarak Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 2021 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2021 yılında Hacettepe Üniversitesinin açtığı sınavda başarılı olarak Sınıf eğitiminde doktora programına başladı. Meslek hayatına Düzce Üniversitesi Eğitim fakültesinde devam etmektedir. Yazar; okuma ve yazma eğitimi, çocuk edebiyatı, Türkçe öğretimi ve eğitim teknolojileri konularında akademik olarak çalışmakta olup yazarın alanıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde yayınları bulunmaktadır.

e-posta: behlulbilalsezer@duzce.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-4287-7460

Arş. Gör. Fadime AKGÜL ÇOBANOĞLU

1995 yılında Çankırı’da doğdu. İlköğrenimini Bolu’da orta öğrenimini ise Çankırı’da tamamladı. Çankırı Anadolu lisesinden mezun oldu. 2017 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde Sınıf Eğitimi lisans bölümünü tamamladı. 2018 yılında Hacettepe Üniversitesi Sınıf Eğitimi’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Bu eğitimi devam ederken Muş Alparslan Üniversitesi’nin açmış olduğu sınavı kazanarak 2021 yılında Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atandı. 2021 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2021 yılında Hacettepe Üniversitesi’nin açtığı sınavda başarılı olarak Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda doktora programına başladı. Meslek hayatına Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim fakültesinde devam etmektedir. Yazar; disleksi ve disgrafi özgül öğrenme güçlükleri, özel gereksinimli çocuklar, finansal okuryazarlık ve dijital okuryazarlık konularında akademik olarak çalışmakta olup yazarın alanıyla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde yayınları bulunmaktadır.

e-posta: f.akgul@alparslan.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-3539-2027

ÖN SÖZ

Çocuk hakları ve katılımı alanında tanınmış bir akademisyen olan Roger A. Hart '*Çocuklar, şüphesiz toplumda en çok resmedilen fakat toplumun en az dinlenen bireyleridir*' sözüyle çocukların katılım haklarının gerekliliğine ve onların toplum içinde yalnızca nesne olarak konumlandırılmasına yönelik eleştirel bir vurgu yapmaktadır. Bu durum ne yazık ki, birçok toplumda çocukların maruz kaldığı bir olguya işaret etmektedir. Fakat, gerek Çocuk Hakları Sözleşmesi gerekse, gelişen çağdaş çocukluk literatürü ile birlikte çocuğa olan bakış değişmeye başlamış ve bu durum beraberinde çocukların toplumsal yaşam içerisinde kendi seslerini duyurma mekanizmalarının güçlenmesine imkan sağlamıştır. Çocukların seslerini duyurmak için öncelikle haklarını öğrenmeleri ve bu hakları yaşamın her alanında taşıyabilmeleri adına çocuklara yeterlik kazandıran ortamların başında eğitim kurumları gelmektedir. Eğitim ortamlarında çocuk katılımını sağlamak ve katılımın boyutlarını diğer alanlara taşımak için kullanılan en etkili yaklaşımlardan biri ise bu kaynakta yoğun olarak ele alınan çocuk katılımlı araştırma süreçleridir.

Çocuk dostu yöntemler eşliğinde kullanılan çocuk katılımlı araştırmalar, gelişmiş ülkelerde Çocuk Hakları Sözleşmesinin ortaya konmasından itibaren kendine yer bulmaya başlamış ve eğitimden sağlığa yerel yönetimlerden şehir planlamasına kadar çocukların sosyal aktörler olarak kendilerine yer bulmalarını sağlamıştır. Dünyadaki bu gelişmelerin de ülkemizde de yeşermesi ve süreklilik arz etmesi adına elinizdeki bu kitap kaleme alınmıştır. Türkçe literatürde henüz eğitimde çocuk katılımı ve çocuk katılımlı araştırmalar ile ilgili bu denli kapsayıcı bir kaynağın olmaması elinizdeki bu kitabın önemini daha da artırmaktadır. Bu kitap çocuk katılımı alanındaki nitelikli teorik ve uygulamalı çalışmaları sentezleyerek ülkemize özgü bağlam ve eğitim ortamlarında kullanılabilecek etkinlik örnekleri ile okuyucuya sunması bakımından Türkçe alanyazında bir ilktir. Bir grup akademisyenin yazarlığında hazırlanan bu eser 9 bölümden oluşmaktadır. Kitapta çocukların haklarına, hakları doğrultusunda çocukların katılımlarının eğitimde ve diğer ortamlarda nasıl gerçekleştirilebileceğine, çocukların araştırmalara ne şekilde katılım sağlayabileceklerine, çocuk katılımlı araştırmaların aşamalarına, araştırma sırasında çocukların katılımını destekleyen yöntemlere ve araçlara yer verilmiştir. Ayrıca kitapta etik boyuta, çocuk katılımı araştırmaları ve çocuk katılımını eğitim ortamlarında destekleyecek etkinlik örneklerine de yer verilmiştir.

Bu kitap çalışmasının hedeflerinden biri de çocuk katılımı alanında Türkiye'de ortak bir dilin gelişmesine katkı sunmaktır. Kitabımızın çocuk katılımı alanını yeşertmesi ve gelişimine katkı sunması ümidiyle...

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM TÜM ÇOCUKLAR İÇİN KATILIM

Giriş.....	2
Çocuk Hakları.....	2
Tüm Çocuklar İçin Katılım.....	7
Tüm Çocukların Araştırmalara Katılım İhtiyacı.....	13
Çocuk Katımlı Araştırma Örneği.....	17
Bölüm Özeti.....	21
Kaynakça.....	22

2. BÖLÜM EĞİTİMDE ÇOCUK KATILIMININ ESASLARI

Giriş.....	28
Eğitimde Çocuk Katılımı.....	29
Eğitimde Çocuk Katılımının Ön Gereklilikleri.....	31
Eğitimde Çocuk Katılımının Esasları.....	33
Yetkin Bir Öğrenci Olarak Çocuk.....	34
Çocuk Katılımının Pedagojik Boyutu.....	36
Sonuç ve Değerlendirme.....	39
Kaynakça.....	41

3. BÖLÜM ÇOCUK KATILIMLI ARAŞTIRMA

Giriş.....	46
Çocuk Katımlı Araştırma Kavramı.....	46
Çocuk Katımlı Araştırmaların Önemi.....	47
Çocuk Katımlı Araştırmanın Ana Bileşenleri.....	49
Çocuk Katımlı Araştırmanın Muhtemel Faydaları.....	50
Katılım Merdiveni Yaklaşımı.....	52
Çocuk Katımlı Araştırmada Yetişkinin Rolü.....	53
Çocuk Katımlı Araştırma Sürecinde Yetişkinlere ve Öğretmenlere Öneriler.....	54
Kaynakça.....	56

4. BÖLÜM

ÇOCUK KATILIMLI ARAŞTIRMANIN AŞAMALARI

Giriş.....	61
Aşama 1: Araştırmaya Hazırlık	64
Aşama 2: Araştırmaya Başlangıç	68
Aşama 3: Araştırmayı Tasarlama.....	73
Aşama 4: Bilgi/Veri Toplama	83
Aşama 5: Bilgilerin/Verilerin Analizi	85
Aşama 6: Temel Konularda Tartışma ve Anlaşma	87
Aşama 7: Araştırma Raporunun Yazımı	89
Aşama 8: Araştırmanın Sunulması ve Yaygınlaştırılması	93
Bölüm Özeti	95
Kaynakça.....	96

5. BÖLÜM

EĞİTİMDE ÇOCUK KATILIMINI DESTEKLEYEN YÖNTEMLER

Giriş.....	102
Çocuk Katımlı Araştırmada Gözlem	102
Çocuk Katımlı Araştırmada Görüşme.....	105
Çocuk Katımlı Araştırmada Anketler	112
Kaynakça.....	119

6. BÖLÜM

ÇOCUK KATILIMINI DESTEKLEYEN ARAÇLAR

Giriş.....	123
Ağaç Analizi	123
Cinsiyet Saati.....	124
Çizgide	126
Çizim Alanları	127
Çoğunluk Oylaması	130
Çok / Az Önemli	131
Çözüm Ağacı.....	133
Elmas Sıralama.....	135
Kağıt Evler	137
Kukla Gösterisi	138
Matris Sıralama.....	140

Nasıl? Nasıl? Nasıl?.....	142
Neden? Neden? Neden?.....	143
Nokta Oylama.....	145
Örümcek Ağı.....	146
SWOT Analizi.....	148
Taşlar ve Arabalar.....	149
Topluluk Haritalama.....	150
Üçgen Analiz.....	153
Venn Şeması.....	155
Vizyon.....	156
Vücut Haritalama.....	158
Yaşam-Zaman Çizelgesi.....	161
Zaman Makinesi.....	163
Kaynakça.....	164

7. BÖLÜM

ÇOCUK KATILIMLI ARAŞTIRMALARDA ETİK

Giriş.....	170
Çocuk Katımlı Araştırmalarda Etik Kavramının Ortaya Çıkışı.....	170
Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	171
Özel Gereksinimli Çocukların Katılımı ile Yürütülen Araştırmalarla İlgili Etik Hususlar.....	174
Çocuk Katılımı Alanında Çalışan Araştırmacılara Bazı Öneriler.....	176
Kaynakça.....	177

8. BÖLÜM

ÇOCUK KATILIMI ARAŞTIRMALARI

Giriş.....	180
Çocukların Araştırmalara Katılımı.....	180
Çocuk Katımlı Araştırmalarda Bulunması Gereken Özellikler.....	181
Çocuk Katımlı Araştırmaların Belirlenen Ölçütlere Göre İncelenmesi.....	183
Çocuk Katımlı Araştırmalarla Yetişkin Araştırmaları Arasındaki Farklılıklar.....	186
Bölüm Özeti.....	188
Kaynakça.....	189

9. BÖLÜM

ÇOCUK KATILIMINA YÖNELİK ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Giriş.....	194
Öğrenme Ortamlarında Çocuk Katılımı.....	194
Öğretim Programlarında Çocuk Katılımı.....	196
Çocuk Katımlı Araştırma Örneği: İfade Özgürlüğünün İhlali	201
Çocuk Katılımı: Etkinlik Örneklerine İlişkin Pedagojik Katılım Haritası.....	207
Bölüm Özeti	209
Kaynakça.....	210

EKLER	215
EK-1: Örümcek Ağı	215
EK-2: Buz Kırıcı Etkinlikler	217
EK-3: Drama	219
EK-4: Resimli Sözcük Oluşturma.....	222
EK-5: Otantik Okuma-Yazma.....	224
EK-6: Dijital Okuryazarım	227
EK-7: Akran Zorbalığında Çözümler	231
EK-8: Kuklam Anlatıyor	235
EK-9: Çevremdeki Sesler	237
EK-10: Bilgi ve Onay Formu	239

1. BÖLÜM

TÜM ÇOCUKLAR İÇİN KATILIM

İçindekiler

1.1. Giriş

1.2. Çocuk Hakları

1.3. Tüm Çocuklar İçin Katılım

1.4. Tüm Çocukların Araştırmalara Katılım İhtiyacı

1.5. Çocuk Katımlı Araştırma Örneği

1.6. Bölüm Özeti

Kaynakça

Çocuklar, geleceğimizin teminatıdır. Onları sürdürülebilir kaynaklar olarak görmek ve geleceğin yetiştirilen yurttaşları olarak muamele etmek tüm insanlığın görevidir.

Tüm çocukların eşit şartlarda, güvenli ortamlarda, huzur ve sevgiyle büyümeleri dileğiyle...

1.1. Giriş

Bu bölümde öncelikli olarak çocukların sahip olduğu haklara ve bu hakların önündeki erişim engellerinin ne şekilde kaldırılabilirliğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çocuk katılımının ne olduğu, çocukların araştırma süreçlerine katılım ihtiyacı ve çocuk katılımlı araştırma örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca tüm çocuklar vurgusu bağlamında özel gereksinimli ve dezavantajlı çocukların katılım durumu ele alınmıştır.

1.2. Çocuk Hakları

Çocuk kavramı, çocuksu ve çocukluk gibi kalıp ifadelerden çok daha fazlasını içerisinde barındırmaktadır. Çocuk denildiğinde bir şeyi yanlış yapan, kendisini ilgilendiren konularda fikri olmayan, insanın pasif ürünü ya da ciddi olmayan bir varlık akla gelmemelidir. Çocuk, yaşça yetişkinlerden küçük, yaşam tecrübesi yetişkinlere göre daha az fakat sosyal güvenlik ihtiyacı yetişkinlere göre daha fazla olan, toplumların gelişmekte olan aktif üyeleridir (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [ÇHS], 1989; Dikmen vd., 2021; McMellon ve Tisdall, 2020). Yani çocuk, gelişime açık, kapasitesi, fikirleri, sorumlulukları ve hakları olan özgür bir varlıktır (Anderson, 2005). Çocuğun yalnızca çocuk olmaktan dolayı sahip olduğu hakları kullanabilmesi için on sekiz yaşını doldurmamış olması gerekmektedir. Çünkü sadece on sekiz yaşını doldurmamış bireyler çocuk olarak adlandırılmaktadırlar (ÇHS, 1989). Gereğesi her ne olursa olsun hiçbir çocuğun haklarını kullanması sınırlandırılmamalıdır. Yetişkinler, çocukların düşüncelerini ve onların kendilerini ifade etme becerilerini yetersiz olarak görebilmekte ve bu durum çocukların haklarını kullanmalarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Oysaki çocukların haklarını kullanmaları ve kapasitelerini geliştirmeleri noktasında yetişkinlerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Dikmen vd., 2021). Yetişkinler, çocuğun haklarını kullanabilmesi için çocuğu teşvik etmeli, hakların kullanımına ilişkin fırsatların keşfedilmesine rehberlik etmeli ve gerekli ortamların oluşmasına katkı sağlamalıdır. Bu sorumlulukları üstlenmesi gereken yetişkin grubunda; ebeveynler, çocuk haklarının kullanılmasına rehberlik eden sivil toplum örgütlerindeki ve örgün eğitim kurumlarındaki bireyler yer almaktadır (Lundy, 2007; Mateos-Blanco vd., 2022; Matthews, 2003).

Çocuklar kendilerine kıyasla daha deneyimli olan yetişkinlerin uzmanlık alanlarından, rehberliklerinden ve üstün becerilerinden faydalanarak kendi kapasitelerini geliştirebilirler (Chawla ve Driskell, 2006; Wong vd., 2010). Çocuklar büyüdükçe yaşadıkları çevrede ve kültürde edindikleri deneyimler de artar. Çocuklar artan deneyimleri sayesinde, bilgi dağarcıklarını genişletebilirler ve daha kapsamlı sorumluluklar alabilirler. Kapasitesi gelişen çocuğun yetişkin desteğine duyduğu ihtiyaç da zamanla azalır. Bugünün ve geleceğin sürdürülebilir kaynakları olan çocukların, kapasitelerini geliştirebilmeleri için haklarını özgürce kullanabilmeleri gerekmektedir. Çocukların haklarını özgürce kullanabilmeleri için öncelikle yetişkinlerin ve çevresel faktörlerin olumsuz etkilerinden korunmaları gerekmektedir (Dikmen vd., 2021; Hogan, 2005).

Çocuklara, maruz kaldıkları olumsuz etkilerden kurtulabilmeleri için birtakım haklar verilmiştir. Çocukların bütüncül gelişimini engelleyen tüm hak ihlallerinden korunması için oluşturulan haklar, 'korunum hakları' olarak adlandırılır. Korunum hakları, çocukları istismarın her çeşidinden korumayı hedeflemektedir (Dikmen vd., 2021; Rogers ve Wrightsman, 1978). Temelde her çocuk korunmaya ve güvenliklerinin sağlanmasına ihtiyaç duyar. Güvenliği ve korunumu sağlanan her çocuk kendi yaşamının öznesi olmak ister. Bu kapsamda korunum ve katılım haklarının kullanımı birbiri ile bağlantılıdır (Te One, 2011). Çocuk, kendi yaşamının öznesi olabilmek ve kendisiyle ilgili konularda fikirlerini özgürce ifade edebilmek için 'katılım haklarını' etkili bir şekilde kullanmaya ihtiyaç duyar. Katılım hakları, çocuğun toplumda aktif rol oynamasını sağlayan haklardır. Başka bir deyişle katılım hakları, çocukların kendilerini ifade edebilmelerini taahhüt eden haklardır (Lo, 2020; Osler ve Starkey, 1996; Rogers ve Wrightsman, 1978). Çocukların yalnızca çocuk olmaktan dolayı sahip olduğu tüm haklar, korunum ve katılım hakları içerisinde yer almaktadır (Peterson-Badali ve Ruck, 2008). Korunum haklarının içerisinde, yaşama, barınma, sağlık hizmetlerinden yararlanma, mülkiyet, istismara maruz kalmama, adil yargılanma ve özel hayatın gizliliği hakları vardır. Katılım haklarının içerisinde ise ifade özgürlüğü, yurttaş olma, eğitim alma, oyun oynama, sosyalleşme, seçme ve seçilme, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma ve kamu hizmetlerine girme hakkı bulunur (ÇHS, 1989; Dikmen vd., 2021).

Çocukları ve çocukların doğuştan sahip oldukları tüm hakları korumaya yönelik bazı yasal dayanaklar mevcuttur. Bu yasal dayanakların evrensel düzeyde etkili olanlarından biri Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (Taplak vd., 2014). Çocuk hakları, çocukların ihtiyaçlarından doğan ve onların sorunlarının çözüme kavuşturulması amacıyla oluşturulan haklardır. Çocuk haklarının oluşturulmasında öncelikle çocuğun üstün yararı göz önünde bulundurulmuştur (Dikmen vd., 2021; Özer, 2013). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

(ÇHS, 1989), toplumun ve geleceğin teminatı olan çocukların korunumunu ve güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli olan tüm hakları evrensel düzeyde standartlaştıran hukuki bir çerçeve çizmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde çocukların yaşama koşullarını ve iyilik hallerini desteklemek üzere uluslararası işbirliğinin de önemini dikkate alarak sadece çocukları ilgilendiren sivil, kültürel, ekonomik ve siyasi hakları aynı içerikte derleyen tek araç bu sözleşmedir. Sözleşmede elli dört madde bulunmakla birlikte maddelerin tamamı, çocukların iyilik hallerini artırmayı hedeflemektedir. Sözleşmenin etkili şekilde uygulanmasıyla çocuğun içinde bulunduğu toplum için ne denli değerli olduğu ortaya konabilir (Chawla ve Driskell, 2006; Te One, 2011). Sözleşmeyi imzalayan 191 devletin sözleşmeye uyup uymadıklarını ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi denetler. Denetim, sözleşmeyi imzalayan devletlerden taraf oldukları ilk iki yıl içerisinde ve sonrasında da beş yılda bir komiteye sunulan raporların incelenmesi ile yapılmaktadır (ÇHS, 1989). Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne son raporunu 2021 yılında sunmuştur (CRC, 2021). Bu raporda, Türkiye'deki 23 milyon Türk çocuğu ile 1.5 milyon Suriye'li çocuğa korunum ve katılım haklarının eşitlik ilkesi gözetilerek sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca raporda, Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler'in 18 insan hakkı sözleşmesinden 16'sına taraf olduğu ifade edilmiştir. Taraf olduğu sözleşmelere istinaden Türkiye, insanın ve çocuğun hakkını tanıyan ve hakların kullanımını sağlayan bir ülke olarak tanımlanmıştır (CRC, 2021).

İrk ayrımı gözetmeksizin her çocuğa haklarını eşit bir şekilde sunmak, adil davranmak ve saygı göstermek insanlık onuruna uygun davranışlardır (Dikmen vd., 2021). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS, 1989), insanlık ailesinin yetişmekteki fertleri olan çocuklara eşit ve devredilemez haklar vermektedir. Çocuklara verilen bu haklarla dünyada adalet, özgürlük ve barışın temellerinin atılacağı öngörülmektedir. Ayrıca sözleşme, çocukları edilgen varlıklar olarak görmeyi reddetmektedir. Çocuğun bedensel ve zihinsel açıdan erginliğe tam erişememiş olmasından dolayı, yasal koruma ve güvenliğe ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Bunlara ek olarak sözleşme, çocuğun korunumunu ve güvenliğini içerisinde yer aldığı kültürel değerler ışığında sağlamaya çalışmaktadır. Çocuk haklarıyla ilgili alınacak her kararın ve eylemin ayrımcılık yapmama, çocuğun üstün yararını gözetme, yaşama ve gelişme hakkını sağlama ve görüşlerini dikkate alma ilkelerine uygun olması gerekmektedir (UNICEF, 2023). Çünkü bu ilkeler çocuklar için tanımlanan hakların sürdürülebilirliğini sağlama noktasında temel gerekliliklerdir.

Çocuk haklarının tüm çocuklar için olduğu düşünüldüğünde tüm çocukların benzer özelliklere sahip olduğu akla gelebilir. Oysaki çocukların yaşam şartları ve bazı özellikleri benzerlik göstermeyebilir. Örneğin, kimi çocuklar sokakta yaşaya-

bilir, engelli olabilir, hasta olabilir ya da iyi bir ailesi olmayabilir. Hiçbir çocuğun sahip olduğu bireysel farklılıklar, onun haklarına erişmesine ve haklarını kullanmasına engel olmamalıdır (Dikmen vd., 2021). Özel gereksinimine veya dezavantajına bakılmaksızın her çocuğun eşit muamele görmesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS, 1989) ile güven ve koruma altına alınmıştır. Sözleşmede yer alan korunum ve katılım hakları, bireysel farklılık gözetmeksizin tüm çocukları kapsamaktadır. Ancak bazen çocuğun sahip olduğu özel gereksinimler, dezavantajlar ya da yaşadığı çevreden kaynaklanan etmenler (Reiff, 1992) çocukların haklarına erişimindeki eşitliği bozabilmektedir. Bireysel farklılıklarından dolayı haklarına erişemeyen çocukların haklarına erişebilmesi için gerekli durumlarda pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Her çocuk hakkının da çocukların maruz kaldığı hak ihlallerinden doğduğu unutulmamalıdır (UNICEF, 2023). Çocukların maruz kaldıkları hak ihlallerini ortadan kaldırmakta yetişkinlerin önemli sorumlulukları vardır (Mateos-Blanco vd., 2022). Bu kapsamda tüm çocukların haklarına eşit bir şekilde erişim sağlayabilmeleri için hem yetişkinlerin (ebeveyn, öğretmen, çocuğun gelişiminden sorumlu diğer bireyler ve kuruluşlar) hem de çocukların çocuk haklarıyla ilgili bilmeleri gereken bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir (Dikmen vd., 2021; Lo, 2020; Rogers ve Wrightsman, 1978):